

G50

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Ser.

546

Title: *Brahma Gnanam*

Samvat 1731

AK

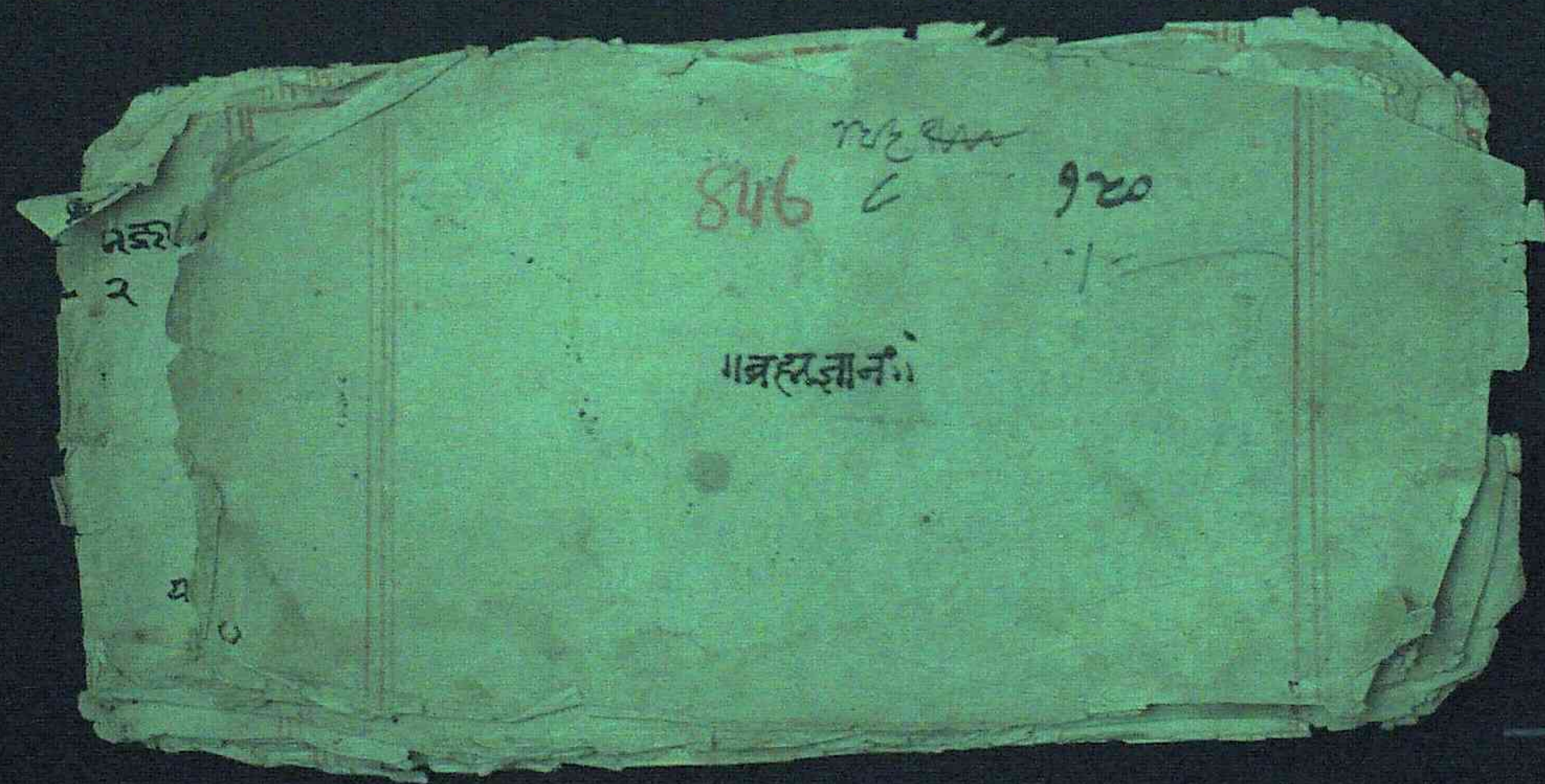
846

846

પ્રશ્નનામ

:	Brahma	gnanam	Title
:	:	:	Author
:	:	:	Editor
:	:	Sam. 1731	Year. Vols.
:	:	:	Publisher
846 :	:	:	Remarks

846

॥ ब्रह्मज्ञान ॥

920

॥ ब्रह्मज्ञान ॥

२

ब्रह्मज्ञानेः

१

वि

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥
॥ श्रीदेव्युवाच ॥ किं नाम त्रिखारदवेदिवादवेदपुरं ॥ इच्छाम्य
हेवयाताय ॥ ब्रह्मज्ञानं महेश्वर ॥ कृतो मृष्टिर्न वादवे ॥ कृतो
मृष्टिर्विनश्यति ॥ ब्रह्मज्ञानं कथं दद ॥ मृष्टिं संहारवर्षितां ॥
॥ ईश्वर उवाच ॥ अयं कंचन विसृष्टिः ॥ अयं कंचन वितथति
अयं कंचन ब्रह्मज्ञानं च ॥ मृष्टिं संहारं नश्यति ॥ ३ ॥ उक्तं आदिशु
करं ॥ स्थूलविद्या च तद्देवी ॥ मंत्रं पञ्चातपध्यानां ॥ शास्त्रादिकं क
लेयथा ॥ षडंगवेदचचारिणी ॥ मीमांसातन्त्रयोस्तथा ॥ धर्मशास्त्रे
राणां च ॥ विद्यापता च तद्देवी ॥ ४ ॥ तावच्च तद्देवी विद्या ॥ यावत्
ज्ञानं न विद्यते ॥ विदंते ब्रह्मज्ञानं सर्वविद्याविनश्यते ॥ ५ ॥

भूतविरोधेन

२

यस्या

स

भूतविरोधेन सर्वकर्मनिरर्थकं ॥ २३ ॥ पंचेदियधूपं कृत्वा स
॥ षण्ण देविवरानने ॥ सर्वतीर्थकायाक्षेत्रे ॥ गुरुभक्तैः पुनः स्यते ॥
२४ ॥ इडाभावाती गंगापि गलाय पुनानदी ॥ इडापि गलाय
मध्ये सुषुम्णा च सखती ॥ २५ ॥ त्रिवेणी संगमं यत्र तीर्थराज
स उच्यते ॥ तत्र स्नानं च कर्तव्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २६ ॥ देव्यु
वाच ॥ कीदृशी चेच्छरीमुद्रा ॥ शोकरी चापि कीदृशी ॥ कीदृशी
आत्मविद्या च ॥ इति ब्रूहि महेश्वर ॥ २७ ॥ ईश्वर उवाच ॥ मन
स्मिरे विना वलं वेनैव न ॥ वायुस्मिरे यत्र विनातिरोधने द
ष्टिस्मिराय विना बलं कने ॥ सायवमुद्रा च भवेत्तु खचरी ॥ २८ ॥
स्मिरावलोकने नास्ति तस्य मुद्रा च खचरी ॥ २९ ॥ बालस्य भा

३

वेदशास्त्रपुराणच। सामान्यगणिकाविधिः॥ ब्रह्मलोकशोकरी
 विद्या। सर्वदावपुण्योपातः॥ १॥ देहस्य सर्वविद्यानां देहस्य
 हे सर्वदेवते॥ देहस्य सर्वतीर्थानि। गुरुनैकेषु लभ्यते॥ ८
 काष्ठमध्ये यथावक्त्रिः॥ उष्णेषु पयोधृतं॥ देहमध्ये स्थितं दे
 वं। पापपुण्यविवर्द्धितं॥ ९॥ स्वेचरी उभवे मुद्रा। मनोवर्त
 स्तथैव च॥ मोहभावस्तथा देवं। पंचपुण्यपुण्यजयेत्॥ १०॥
 धूपंचनक्तियुक्तं च। प्रेमबीजं जपसपः॥ ब्रह्मज्ञाने तथा ध्या
 ने। प्रेमदेवं नामानमः॥ ११॥ श्रीदयुवाच॥ अहिंसाप्रथमं
 पुण्यं द्वितीयं चेद्विद्यनियं ह॥ तृतीयं च क्षमापुण्यं। सत्यपुण्यं च
 उर्थकं॥ १२॥ पंचमं आत्मपुण्यं च ऋणदिवरातन॥ पके

भूतान

३

कृतदेवपिठब्रह्मांडलक्षणं। पंचतवकथं नाम पंचनाम तथा उ
 णं॥ १३॥ ईश्वर उवाच॥ १४॥ अपस्तथा तेजो। वायुआकाशमेव
 च। पंचतवकृतोत्पत्तिः। पुण्यकृतविनीयते॥ १५॥ अस्मिन्
 सच चानाडी रोमा वास्तीमेव च॥ १६॥ पंचगुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञाने
 न भाषिते॥ १७॥ लालसुखं च प्रसूते। शुक्लवोक्तिं तमेव च॥ आ
 पः पंचगुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञानेन भाषिते॥ १८॥ सुखं तृपाच नि
 धा। शच आलस्यं मिथुने तथा॥ तेजपंचगुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञानेन
 भाषिते॥ १९॥ अवतं धूपनं चैव निरोधं प्रसवं तथा॥ वायोपंच
 गुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञानेन भाषिते॥ २०॥ भयलक्षणं तथा मोह। राग
 द्वेषमेव च॥ आकाशस्य गुणाः पंच ब्रह्मज्ञानेन भाषिते॥ २१॥

३

वस्यमृतस्यचेतनाश्चतस्रस्वप्नेर्नेतवन्तिनिद्रा॥ अंतर्गतापंथवि
 हगमानासास्त्रिवशापेचरिषुधविद्या॥ २०॥ श्रीदेव्युवाच॥ द
 र्शनेचकथं देवपेडपंडोपदर्शने॥ अस्मार्थस्य कथंतापुजा
 कुरुमहेश्वर॥ २१॥ ईश्वरउवाच॥ त्रिदंडीचमवेदिशवेदाभ्या
 मेसदार्थकः॥ साक्षप्रक्रियतेववादिवाक्षेपिचारुवादिनः
 ॥ २२॥ केसोतटीनवेक्षेन्या॥ डीवंचप्रतीयानता॥ षट्सर्वि
 न्तिचार्वाक्यनानातावेव्यवस्थिते॥ २३॥ एवंचातिमयासर्वे
 शास्त्रज्ञानेमुहिताः॥ ब्रह्मज्ञानं कृतं गोप्यं तवस्येहाह्वस्य
 हे॥ २४॥ यस्यविज्ञानमात्रेणसौम्यमोक्षोत्पद्यते॥ मुच्यते
 सर्वपापेभ्यो धन्यमुदासुखेचरी॥ २५॥ श्रीदेव्युवाच॥ उमाप्रपन्न

॥ ब्रह्मज्ञान

५

नो

५६। नो संवेत्तु
 रीरेषु सर्वमात्रे
 अवस्थिताः =

मोनमः॥ ५१॥ मनेकांतंतनोनामदृष्टाचवक्त्रपल्लवाः॥ अ
 णुदेवीप्रवक्ष्यामिषट्चक्रं समतपरं॥ ५२॥ कंठस्पर्द्धतत्र
 स्नाडे अधः पातालमेवच॥ ऊर्ध्वमूलमधःशाखा॥ त्रैलोक्या
 रेकलेवरे॥ ५३॥ श्रीदेव्युवाच॥ दशबाहुकं थं देवं दशधा
 रेतथापुनः॥ यस्यस्थानेस्थितोयेनकंठमेकमाहाप्रभुः
 ५४॥ ईश्वरउवाच॥ रुदिसंघिस्थितोप्राणः॥ अपानेगुदमंड
 ले॥ समानौमिदत्रोउ॥ उदानकंठमासुकं॥ ५५॥ समानौदे
 वौनोच॥ व्यानेचदेवदेउमिः॥ उदानोपिवनेजायं॥ पंचपेच
 प्रकीर्तिताः॥ प्राणस्यदेवताकूर्मः॥ अपानोसर्वकसण्या॥ ५
 ॥ श्रीदेव्युवाच॥ देवदेवमाहादेव॥ ब्रह्मिमेपरमेश्वरदशक

५

वे शक्तिः ॥ कस्य नाम भवेच्छिवः कस्य नाम भवेत्कालः कस्य ते च
 महाप्रभुः ॥ ४६ ॥ ईश्वर उवाच ॥ कृतस्थाने न यीशक्तिः ॥ यो च
 लचित्ते न वे शक्तिः ॥ स्थिरचित्ते न वच्छिवः ॥ अस्थिरचित्ते न वे का
 लः देहस्योपि हि सिध्यति ॥ ४७ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कृतस्थाने न
 यीशक्तिः ॥ य इव कृतं तथा पुनः ॥ ब्रह्मांडं सप्तपातालं ॥ अस्या
 कथं के प्रभुः ॥ ४८ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ऊर्ध्वशक्तिः न वे कृतं म
 ध्यनाभिस्तथैव च ॥ अधोशक्तिः गुदस्थाना ॥ वात्स्यातीते नि
 रंजने ॥ ४९ ॥ आरंभो च गुदस्थाने ॥ स्वाधिशान ऊर्ध्वगके ॥ मणि
 पुरनाभिदेवो ॥ रुदिचक्रं अनाहतं ॥ ५० ॥ विशुद्धं कंठमध्ये
 उच्यते ॥ मध्ये आकाशतथा ॥ चक्रं ते दं मया स्थापितं ॥ चक्रातीतं न

॥ ब्रह्मज्ञाने ॥

४

॥ ईश्वर उवाच ॥ कृतस्थाने च शक्तिः ॥ शक्तिः प्राणस्य च ॥
 जौग्रति च सर्वशः ॥ अहं देव प्रबोध्यते ॥ ५१ ॥ ईश्वर उवाच ॥
 आहारं गम्यते जीवं सर्वं तापि कृतावान् ॥ चैतन्यं जाग्रते सुषु
 आहारं प्राणबोध्यते ॥ ५२ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ को वा करोति क
 र्माणि ॥ को वा लिप्सति पातकैः ॥ को वा कस्योन्मनी भूचो पा
 पं पुण्येर्नि लिप्सते ॥ ५३ ॥ ईश्वर उवाच ॥ मनः करो कर्माणि
 मनो लिप्सति पातकैः ॥ मनो हि उन्मनी भूचान् धर्मचैने पातकै
 ॥ ५४ ॥ श्री ईश्वर उवाच ॥ कृतस्थाने न वे व शक्तिः ॥ कृतस्था
 ने स्थितः शिवः ॥ कृतस्थाने स्थितः प्राणः ॥ प्राणस्य सर्वं प्रजायते ॥ ५
 ॥ शिवशक्तिः समायोगं सरसं क्रियते सदा ॥ आरोग्यं च भवे
 तस्य ॥ देहस्योपि हि सिध्यति ॥ ५५ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कस्य नाम भ

स्थिता प्राण
 कस्य सर्वं प्रजाय
 ते ॥ ५३ ॥

ति

४

गगनोत्पद्यते वायुः वायुरुत्पद्यते रविः रवेरुत्पद्यते तोयः तोया
 उपद्यते महिः ॥ ३३ ॥ मही विनीयते ताये तोयं विनीयते रविः र
 विर्विनीयते वायो वायुराकाशं विनीयते ॥ ३४ ॥ पंचतन्मवे स
 ष्टिः तवैतच्च विनीयते ॥ पंचतन्मपरंतवैतच्चातीतं नमो नमः ॥
 ३५ ॥ इन्द्रियाणि द्वितायेन मनोयेन वशीकृतं ॥ कालोऽपि हि
 तानां च त्रिलोक्यं सचराचरं ॥ ३६ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कथं उत्पद्य
 ते वाचा ॥ कथं वाचा विनीयते ॥ वाचा निष्कामा कृत्वा कृपादायं
 च संकरः ॥ ३७ ॥ ईश्वर उवाच ॥ अयं कौत्स उत्पद्यते प्राणः प्राण
 उत्पद्यते मनः ॥ मन उत्पद्यते वाचा ॥ मन वाचा विनीयते ॥ ३८ ॥
 श्रीदेव्युवाच ॥ आहारं भोग्यते नाथ ॥ सेव्यते वर्तते कथं कौजा

ब्रह्मज्ञानं
 ह नवे

देवात्रयो गुणाः ॥ ६४ ॥ सत्यमावेतवेदस्मा रजोभावतवे हरिः
 तमोभावैदुः सत्रयो देवात्रयो गुणाः ॥ ६५ ॥ वेदरूपी भवेद्ब्र
 ह्मा वायुरूपी भवेद्भरिः ॥ मनरूपी भवेद्बुधः ॥ त्रयो देवास्त्रयो गु
 णाः ॥ ६६ ॥ एकं मूर्तिं स्त्रयो देवा ब्रह्मा विष्णु महेश्वराः
 नानाभावमनोयस्य ॥ तस्य मोक्षो न विद्यते ॥ ६७ ॥ स्वयं सृष्टि
 स्वयं काल स्वयं सर्वगतश्चिवः ॥ स्वयं ब्रह्मा स्वयं विष्णु स्वयं
 शून्य निरंतरं ॥ ६८ ॥ यास्तथा सर्व आत्मैः निष्कलं गगनो
 पमः ॥ स्वभावनिर्मलं शुद्धं ॥ ब्रह्मा ज्ञानवदो प्रियाः ॥ ६९ ॥
 श्रीदेव्युवाच ॥ देवदेवमाहादेव ब्रह्मि मे परमेश्वरः ॥ धर्मा
 चारोत्तमं कीयं कथं मे कं माहाप्रभुः ॥ ७० ॥ ईश्वर उवाच

न

रद्वानाडीस्थानांतरकथं प्रभुः ॥ ५८ ॥ ईश्वर उवाच ॥ न
वधारेच प्रत्येक्षं दत्तामं मे उच्यते ॥ पते गोप्यमवेदे च गुरुवा
कोष्ठुलन्यते ॥ ५९ ॥ द्युवाच ॥ देवदेवं माह देवो ॥ शोकरं
शूलपाणिनं दत्तानाडी कथं नाम ॥ स्थानांतरकथं प्रभुः ॥ ६० ॥
ईश्वर उवाच ॥ ६१ ॥ डाचपी गालाचैव सुष्ठु स्मृ चतुर्थीये
गोक्षरी हस्ती तीक्ष्ण ॥ प्रस्यकाच सुगंधिका ॥ ६२ ॥ सप्त
सहस्रनाडीनां नानाकारप्रवर्तता ॥ प्याना विद्यातपो मू
ले मयोगी मोक्षसाधकः ॥ ६३ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ माहाप्रभो
६४ ॥ देव ॥ ब्रह्मि मे परमेश्वरः ॥ त्रयोदेवकथं नाम त्रयोना
वा त्रयं गुणः ॥ ६५ ॥ ईश्वर उवाच ॥ वायुना वेत्तवेदुः ॥ त्रयो

निरुक्तः

८

णोक्ता मद्रुणो हिन शोभते ॥ ६६ ॥ तावच्चकल सर्वत्र ॥ या
वदने शोभन विद्यते ॥ विंदते ब्रह्मज्ञानं स्यात् ॥ सधनं दिप्य जाय
ते ॥ ६७ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ एतानि कथितानाथ ॥ न हि ज्ञाना मि
शोकरः ॥ निस्पृहिं ब्रह्मि मे देव ॥ मनोयत्र विनीयते ॥ ६८ ॥ ईश्व
र उवाच ॥ मनसा कर्मणा वाचा ॥ त्रयो यत्र विनीयते ॥ विना स्व
न्यथा निजा ॥ ब्रह्म तै ज्ञानं तदुच्यते ॥ ६९ ॥ एकांते निस्पृहं स्म
च ॥ चित्तानि ज विवर्जितं ॥ बालना वेत्तपतस्य ॥ ब्रह्म ज्ञानं स उ
च्यते ॥ ७० ॥ स्वमध्ये स्वमयं भूत्वा ॥ दत्ता मार्गं च तदुसः ॥ सलीलो
यस्वयंचित्तं ॥ ब्रह्म ज्ञानं स उच्यते ॥ ७१ ॥ बालना वेत्तपतस्य
स्वमध्ये स्वमयं भूत्वा ॥ तौ हं ब्रह्म ज्ञानं च ॥ परमात्मा सहो च ॥

वा

८

ध्येन विद्यते। विषमे संधितौ प्राण। सा संध्या संधि उच्यते॥८॥
 ३॥ नातपस्तै इत्याहुः ध्यानं शून्यगतं मनः। यस्य ध्यानं नित्यं
 चित्रं देहस्योपि हि सिध्यति॥८४॥ न ध्यानं ध्यानमित्याहुः॥
 ध्यानं शून्यगतं मनः॥ यस्य ध्यानं नित्यं चित्रं देहस्योपि हि सि
 द्ध्यति॥८५॥ न होमं होममित्याहुः॥ सर्वज्ञं तं तमो मितं ब्र
 ह्माग्निपावनं कृत्वा। होमं कृत्वा स होच्यते॥८६॥ न धर्मं धर्ममि
 त्वाहुः॥ धर्मात्मा संतुच्यते॥ यस्य धर्मस्य सा देवः। सौख्यं मोक्षं प
 रायति॥८७॥ न कलं कलमित्याहुः॥ अकलं कलं स कलं
 दयावती न न वेद्यत अकलं कलं सिध्यति॥८८॥ दानं तस्य
 नंतयस्तथा सौख्यं॥ विद्या सा अथ वा वातः॥ कलं कलं

पंचदेवता। पंचेन्द्रियं कुटुंबं च। यत्रात्मा तत्र मे गृहं॥८९॥ श्री
 देव्युवाच॥ योगोऽश्वरं शिवं ज्ञाते। सर्वेश्वरं विदो विदुः॥ स्वा
 नं संध्यातपो ज्ञाप्यं॥ शिवं ज्ञाते कथं प्रभुः॥९०॥ ईश्वर उ
 वाच॥ न वेदो वेदमित्याहुः॥ वेदं ब्रह्मास्त्रिरं मनः॥ ब्रह्म ज्ञा
 ने स विष्णुः सोऽसवि प्रवेदपारगः॥९१॥ मयं ति च उरो वे
 दा। सर्वज्ञास्त्रं विनिश्चितं। हे सारं तं योगी पीवा। तं कं पीवा
 उपेदीतः॥९२॥ उच्छिष्टं वेदं ब्रह्मास्त्रं। सर्वं च विमुक्तं मु
 खं। नोच्छिष्टं ब्रह्म कौचं। अयं कंच अनामयं॥९३॥ पठिते
 वेदं च चारि। कथा काले समात्परे। न भविष्यत् सर्वं कर्माणि। ब्र
 ह्माज्ञानं विना प्रिये॥९४॥ न संध्या संधि मित्याहुः॥ संध्या सं

ब्रह्मचर्या तपो मूले धर्म मूले दया तथा ॥ तस्मात्परं न तप
 उन्नयो कर्म माचरेत् ॥ ७२ ॥ जितं द्वि यो भवेत् श्रुत्वा ब्रह्मचा
 री स पठितः ॥ सत्यवादी न वेत्साङ्गः ॥ दाता मोक्ता हितारथः ॥
 ७३ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ सर्वेश्वर सर्वज्ञा तः सर्वलोकहिते परः ॥
 मया मोह कथं देवा कथं माता पिता कथं ॥ ७४ ॥ ईश्वर उवा
 च ॥ माता पिता तथा जन्मा जर्तृ नार्या तथा सुतः सोयं कर्म न
 वे लोके ॥ सोह कर्म सुजायते ॥ ७५ ॥ महामहवक्षोस्तोपिरक्षि
 तं भुवनत्रये यन्मया जीवयं लोके ॥ सैव कथमिति प्रते ॥ ७
 ५ ॥ पिता ज्ञाने दया माता ॥ ज्ञाता च मनसं यमः ॥ जगती ज्ञाति सुतं
 सत्यं ज्ञाति ग्राहणि मा प्रभुः ॥ ७६ ॥ गृहं देवं नंदारं विश्वं

व

ह दालिखेत मया ॥ यदि शुद्धमशु

२ ॥ इति श्री उमाशंकरसेवादेव

॥ सवेत ॥ ७७ ॥ दालिखेत मया ॥

॥ ७८ ॥ दालिखेत मया ॥

श्री ॥ ७९ ॥ दालिखेत मया ॥

श्री श्री श्री श्री श्री श्री

श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री

श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री

श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री

हृदयलिखितमया यदि शुद्धमप्यु

इति श्री उमाशंकरसेवादेव

सवेतपुत्रादेव शिवेश्वर

शिवेश्वरदेव शिवेश्वर

श्री ~~परमार्थ~~ परमार्थ

श्री ~~परमार्थ~~ परमार्थ

श्री श्री श्री श्री श्री श्री

श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री

श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री

श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री